

पुरुमीळहाजमीळ्हौ सौहोत्रौ। अश्विनौ। त्रिष्टुप्

क उ श्रवत्कतमो यज्ञियानां वन्दारु देवः कतमो जुषाते।

कस्येमां देवीममृतेषु प्रेष्ठां हृदि श्रेषाम सुष्टुतिं सुहव्याम्॥ ४.०४३.०१

कः। श्रवत्- श्रुणुयात्। यज्ञियानाम्- यजमानानाम्। वन्दारु- वन्दनमयीं स्तुतिम्। कतमः। देवः। जुषाते- सेवते। अमृतेषु- देवेषु मध्ये। कस्य। हृदि- हृदये। इमाम्- एताम्। देवीम्- देवताम्। प्रेष्ठाम्- अतिशयेन प्रियाम्। सुहव्याम्- शोभनाह्वानयुक्ताम्। सुष्टुतिम्- शोभनस्तुतिम्। श्रेषाम्- आश्रयाम्॥१॥

को मृळाति कतम आगमिष्ठो देवानामु कतमः शम्भविष्ठः।

रथं कमाहुर्द्रवदश्वमाशुं यं सूर्यस्य दुहितावृणीत॥ ४.०४३.०२

कः। मृळाति- आनन्दयति। कतमः। देवानाम्- देवतानां मध्ये। आगमिष्ठः- अस्मदभिमुखमागच्छति। कतमः। शम्भविष्ठः- अतिशयेन मङ्गलः। कम्। रथम्। द्रवदश्वम्- क्षिप्रतुरगम्। आशुम्- वेगिनम्। आहुः- अब्रुवन्। यम्। सूर्यस्य दुहिता- उषाः। अवृणीत- वृतवती। कं रंहणमनालसमाहुर्यं विद्यावृणीतेत्याध्यात्मिके॥२॥

मक्षू हि ष्मा गच्छथ ईवतो द्यूनिन्द्रो न शक्तिं परितक्म्यायाम्।

दिव आजाता दिव्या सुपर्णा कया शचीनां भवथः शचिष्ठा॥ ४.०४३.०३

मक्षु- शीघ्रम्। हि- खलु। ईवतः- गतिमतः। द्यून्- दिवसान् प्रति। इन्द्रो न शक्तिम्- इन्द्रः स्वायुधं प्रकाशयतीव स्वरूपं प्रकाशयन्। परितक्म्यायाम्- रात्र्यवसाने। गच्छथः। दिव आजाता- नभसो जातौ। दिव्या- दिव्यगुणसम्पन्नौ। सुपर्णा- मुक्तौ। कया- कया शच्या। शचीनां शचिष्ठा- अतिशयेन शचीयुक्तौ। भवथः- स्थः॥३॥

का वाँ भूदुपमातिः कया न आश्विना गमथो हूयमाना।

को वाँ महश्चित्यजसो अभीक उरुष्यत माध्वी दस्त्रा न ऊती ॥ ४.०४३.०४

का- का भावना । वाम्- युवयोः । उपमातिः- अन्तिकस्था । भूत्- अभूत् । कया- कया भावनया
स्तुत्या वा । हूयमाना- आहूतौ । आश्विना- अश्विनौ प्राणेशनशक्तिभूतौ । नः- अस्मान् । गमथः-
आगच्छथः । कः । वाम्- युवयोः । महः- महतः । त्यजसः- त्यागस्य दानस्येति भावः । अभीके-
समीपेस्ति । माध्वी- मधुरौ । दस्त्रा- दर्शनीयौ । नः- अस्मान् । ऊति- रक्षाशक्त्या । उरुष्यतम्-
रक्षतम् ॥४॥

उरु वां रथः परि नक्षति द्यामा यत्समुद्रादभि वर्तते वाम्।

मध्वा माध्वी मधु वां प्रुषायन्यत्सीं वां पृक्षो भुरजन्त पक्वाः ॥ ४.०४३.०५

यत्- यदा । समुद्रात्- अर्णवात् । गहनहृदयाख्यसमुद्रात् । अभ्यावर्तते । तदा । वाम्- युवयोः ।
उरु- विस्तृतः । रथः- लक्ष्यप्रापकरंहणप्रतीकः । रथी ऋतस्य नो भवेति श्रुतेः ऋतं रथः । द्याम्-
नभः उत्कृष्टं चित्ताकाशमित्याध्यात्मिके । परि - परितः । नक्षति- व्याप्नोति । माध्वी- हे मधुरौ ।
मध्वा- मधुरभावनया । वाम्- युवयोः । मधु- सोमं रसम् । प्रुषायन्- सिञ्चन्ति । यत्- यदा । सीम्-
सर्वतः । वाम्- युवयोः । पृक्षः- भोगम् । पक्वाः- पक्वभावनानि । भुरजन्त- प्राप्नुवन्ति ॥५॥

सिन्धुर्ह वां रसया सिञ्चदश्वान्घृणा वयोरुषासः परि ग्मन्।

तद् षु वामजिरं चेति यानं येन पती भवथः सूर्यायाः ॥ ४.०४३.०६

सिन्धुः- नदी मूलशक्तिधारा । वाम्- युवयोः प्राणेशनशक्तिभूतयोः । अश्वान्- प्राणतुरगान् । रसया-
रसेन । सिञ्चत्- सेचयति । घृणा- दीप्त्या । वयः- पक्षिणो मुक्ता इत्याध्यात्मिके । अरुषासः-
रोचमाना अश्वः प्राणाः । परि- परितः । ग्मन्- गच्छन्ति । तत्- सः । अजिरम्- वेगवान् । यानम्-
रथः । वाम्- युवयोः । चेति- ज्ञायते । येन । सूर्यायाः- विद्याया उषसः । पती- भर्तारौ । भवथः ।
प्राणायामे पूरकरेचकावश्विनौ । श्वासरोधनमुषाः ॥६॥

इहेह॒ यद्वा॑ स॒म॒ना प॒पृ॒क्षे से॒य॒म॒स्मे सु॒म॒ति॒र्वा॒ज॒र॒त्ना।

उ॒रु॒ष्य॒तं ज॒रि॒तारं॑ यु॒वं हं श्रि॒तः का॒मो ना॒स॒त्या यु॒व॒द्रिक्॑ ॥ ४.०४३.०७

समना- हे सहृदयावश्विनौ । वाम्- युवाम् । इहेह- अत्रैव देवयजनदेशे । पपृक्षे- संयोजयामि ।

अस्मे- अस्माकम् । सेयम् । सुमतिः- शोभनभावना । वाजरत्ना- ध्यानभावनादिहव्यरत्नमयी भवतु ।

युवम्- युवाम् । जरितारम्- स्तोतारम् । उरुष्यतम्- रक्षतम् । नासत्या- हे सत्यस्वरूपौ । युवद्रिक्-

युष्मदभिमुख एव । कामः श्रितः ॥७॥

Dr. Rangraha